

El carnaval de Roses: entre la tradició i l'essència

El carnaval de Roses és un dels àmbits de la vida local que incorpora una major càrrega simbòlica i emocional. En les darreres dècades ha esdevingut un lloc comú de l'essencialisme local, sense marges, gairebé, per la dissidència racional o emotiva. Ho dèiem fa uns anys: "*...És la festa més apreciada pels rosincs, irrenunciable i estimada, sentida com la cosa més pròpia, personal i intransferible, carregada de nostàlgia i records*". El carnaval, doncs, apunta directament a la fibra més sensible de moltes rosinques i rosincs. De manera imperceptible, la identificació entre els subjectes *Roses* i *carnaval* s'ha convertit en total, absoluta. És evident que, en tot plegat, hi ha hagut una voluntat de potenciar aquesta festa perquè, al capdavant, ha servit per cohesionar la comunitat en uns moments en què calia especialment, d'una banda, refer i/o refermar la identitat col·lectiva de la població davant un món modern i diferent i, d'altra banda, i consegüentment, esdevenir una via més d'integració dels sectors socials nous que, des dels anys 60, i a redós del desenvolupament del turisme, han transformat la realitat social de Roses.

Si entenem la centralitat de la festa del carnaval en la vida local, també entendrem la necessitat de fer-ne una reflexió sociològica i històrica que permeti explicar i entendre com s'arriba a aquesta centralitat que comentàvem. Qualsevol creació social esdevé manifestació simbòlica quan respon a unes determinades finalitats concretes, socialment compartides, o bé quan és susceptible de satisfer les expectatives ideològiques dels grups socials dominants, que la utilitzen en benefici d'un determinat projecte social i polític o, almenys, es veuen obligats a deglutir-la en el seu magma mental i manipular-la per poder, finalment, utilitzar-la d'una manera concreta, material. D'aquesta manera, algunes experiències col·lectives són desestimades –la seva finalitat no és important o rellevant, o no presenten característiques que puguin coadjuvar a reforçar els trets comunitaris que es volen potenciar en aquell moment històric–, mentre que altres sobreviuen el pas del temps i adquireixen una significació que sobrepassa els límits per les quals foren creades. Han demostrat, en definitiva, una funcionalitat comunitària.

El carnaval de Roses no s'escapa tampoc d'una revisió sociològica. El fenomen carnavalesc a Roses és un bon exemple d'aquesta transformació que comentàvem, d'una manifestació social que ha acabat incorporant una càrrega simbòlica important. El carnaval ha esdevingut tradició local. La qüestió és analitzar com s'ha creat aquesta tradició, d'on ha sorgit. És una creació *ex novo* o bé, per contra, enfonsa les seves arrels en la història? Des d'aquest punt de vista la pregunta clau és valorar la tradició històrica d'aquesta festa. Sembla evident que, políticament, ha interessat mantenir una determinada visió del carnaval de Roses: històricament antic, socialment potent, ideològicament justificable i turísticament rentable. En altres moments, per exemple, el carnaval ha servit per mantenir una quota de rebel·lia davant les autoritats, com un poblat gal davant les tropes romanes. Només cal pensar en el desafiament que suposava l'any 1939 o 1940 celebrar el carnaval, en un context repressiu i violent desfermat per l'encara recent victòria militar franquista. El carnaval, més enllà de la festa, ha tingut una utilitat social i política que, a més, ha estat canviant en el temps.

Aquest procés –de simple activitat lúdica a creació bàsica de la identitat d'una comunitat– s'ha articulat al llarg del temps, en una evolució històrica de llarg abast. Les notícies històriques sobre el carnaval a Roses no són nombroses i, per tant, encara caldrà molta recerca en arxius per conèixer més coses sobre aquesta manifestació festiva a la nostra localitat. Aquesta primera constatació és un indicatiu, *per se*, de l'escassa transcendència que devia tenir el carnaval a Roses, equiparable al d'altres poblacions dels voltants. La seva presència en la documentació sembla que és proporcional a la seva presència social, comunitària. El buidatge dels llibres notariais de Roses que actualment s'està efectuant ha aportat alguna referència interessant. Així, per exemple, el 22 d'agost de 1616, Fra Onofre Cervera, monjo i pieter del monestir de Sant Pere de Rodes, i Pere Cervera [menor], pescador de la Selva de Mar, confessaven que devien a Pere Raola de la Martre, pagès de la vila de Roses, cunyat del segon, 15 i 135 lliures de moneda barcelonesa, respectivament. N'havien fet donació a la seva fillola i germana, respectivament, Antiga Cervera, filla de Pere Cervera [major], també pescador de la Selva de Mar, i de Margarida, la seva muller, ambdós difunts, i que sumaven les 150 lliures que Antiga li havia

constituït en dot amb els nupcials que ambdós havien signat davant el notari infrascrit. Fins aquí aquesta escriptura notarial no difereix de molts altres actes entre privats que se signaven normalment. Tanmateix, Pere Cervera prometia que li pagaria 70 lliures el dia de la celebració del seu matrimoni i les 65 lliures restants entre aquesta data i el mateix dia del proper any, mentre que fra Onofre Cervera es comprometia a lliurar-li les 15 lliures que li corresponia pagar el dia de carnestoltes propvenent.

És només un debitori de dot, però apareix el carnaval com una data de referència, en aquest cas per liquidar un deute. Sembla, per tant, que el carnaval és una data significativa en el calendari local, com ho podia ésser Nadal, Sant Joan, Sant Pere o Sant Miquel, unes diades especials en el calendari econòmic feudal. No és gran cosa, sobretot si ho comparem, per exemple, amb els dibuixos al·legòrics a la festa de carnestoltes que molts escriptors –avorrits de la seva feina solitària– efectuaven als marges de les actes notariales. Com es deia en el catàleg de l'exposició *Els ninots de l'escrivà*, que va organitzar l'Arxiu Històric de Girona l'any 1999, usualment "*representen activitats i elements al·legòrics propis d'aquests dies previs a la Quaresma (persones que couen carn, recipients amb vi...) i personatges representatius de la festa. En aquest sentit destaquem la imatge d'en 'Capellut', dibuixat i reiteradament esmentat en les dates dels documents*". Destaca la riquesa de ninots en els instruments notariales de Castelló d'Empúries, el 1392-1402, 1407, 1408 o, més recentment, 1444-1445 per posar només uns exemples. O, tanmateix, caldria imputar aquest fenomen castellanenc a la proximitat amb Roses? Ara per ara és impossible mantenir aquesta hipòtesi: manca un buidatge exhaustiu de la documentació d'època medieval i moderna i manquen més recerques sobre el tema. Sigui com sigui, però, la primera referència històrica del carnaval a Roses ha reulat 164 anys. El 1616 carnestoltes era una festa present a Roses. Està bé. Però la qüestió de fons és un altra: una única i indirecta notícia no és suficient per poder mantenir l'existència d'un carnaval qualitativament diferenciat de la resta, d'un carnaval que s'hagi erigit com un tret identitari dels habitants de Roses.

Caldrà esperar fins al 9 de febrer de 1780 per trobar una altra informació sobre el carnaval de Roses. Efectivament, l'alcalde de la vila, Miquel Ferrer, es queixava de l'intent de prohibir el ball de carnaval per part del governador militar del castell de la Trinitat, un home descrit com un personatge pretensions i violent. La narració dels fets és la següent: *"Siguiendo su genio de mandarlo todo [del gobernador], determino ympedir el Bayle publico en los Arrebales de la Villa en los dias de Carnestolendas. Envio en el Domingo un Ayudante al Bayle para que se presentase, no le pareció al Bayle hazer el papel de Juguete y muy menos para uno que no es ni ha sido su superior. Tampoco le parecio sapararse de aquella concurrencia respondiendole que dixiese al Gobernador que ´si necesitase de auxilio se los subministraria quantos pudiese´y contesto con la misma respuesta al Segundo recado del Gobernador quando inprovisamente se le aviso que de su orden se encaminaban al puesto del Bayle veinte soldados con un Alferes de la companyia fixa de aquella Plaza con sus Armas largas y bayoneta calada, aviendo mandado dar a cada soldado veinte cartuchos. Albochornado al Bayle con noticia tan intrevida, rezeloso que no se atentatase algun arrojido dispuesto por el gobernador, y de las fatales resultas podian acarrear a aquel pueblo, con un proseder tan poco reflexionado, le parecio prevenir luego veinte y quatro hombres para evitar y atajar qualesquier desordenes..."*

Del contingut del document, és evident que el carnaval se celebrava de manera habitual i normal cada any. El lloc: el Raval de Roses, a la *plaza pública*, és a dir, al barri de la Punta, el sector amb un poblament més popular. D'altra banda, la capacitat del batlle d'organitzar una força espontània de 24 homes (la demografia rosina d'aquella època se situava en 1.952 habitants el 1787, segons el cens de Floridablanca) sembla indicar una afluència al carnaval prou important. Tanmateix, el context del document –la denúncia del comportament del governador militar del castell de la Trinitat– no permet deduir quina era la magnitud social de la festa que, suposem, devia ésser significativa, atesa la indignació que despertà entre la població l'amenaça de suspensió. Hom comprova, així mateix, com la comunitat no dubta a defensar la seva festa i la seva dignitat col·lectiva. Malgrat el context oficial o administratiu del document, doncs, s'apunten alguns trets importants per definir la transcendència del

carnaval: la integració de la festa en la vida comunitària, el nombre d'assistents, el lloc...

Ja en el segle XIX, hom troba encara alguna altra notícia esparsa. El 19 de febrer de 1879, Julián Burgos i Antonio de Acuña, funcionaris de l'Administració de Duanes de Roses, autoqualificats de Gran Ulema i Gran Visir, respectivament, s'adreçaren a l'hisendat local Miquel Coll i Caritg tot sol·licitant-los el següent: *"Disculpemos que interrumpamos su tranquilidad en su retiro y hagamos llegar á V. el primer eco del próximo carnaval./ Teniendo necesidad para la mascarada que se prepara de un Tílburi con su correspondiente caballeria y sabiendo que V. puede proporcionarnos uno y otra, le agradeceremos los ponga á nuestra disposicion para el jueves ó sea mañana á medio día en cuya fecha nosotros a cambio de este obsequio pediremos á Mahoma nuestro profeta que le conceda dos ó tres mil huries en ese pequeño paraíso./ Con el dador puede decirnos si podemos esperar lo que le pedimos y caso de la afirmativa, mandaremos mañana á su tiempo por ello./ Sin mas que ofrecerle mil anticipadas gracias quedan sus afectuosos servidores y amigos".*

Aquest document és interessant perquè s'allunya de l'àmbit públic. Es tracta d'una comunicació privada, que no pretenia ésser coneguda pel conjunt social i, per tant, deslliurada de l'artificial afectació que domina les relacions humanes. La complicitat humorística que impregna el carnaval s'hi deixa notar, la inversió de valors i de rols hi és present. La *mascaradao* ball domina la festa, un tret que ja havia aparegut anteriorment; l'aparició de la referència a les hurís (el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans defineix *hurí* com "qualsevol de les dones bellíssimes i sempre verges imaginades d'existir en el paradís de Mahoma com a companyes dels benaventurats") ens transporta a la sensualitat que desferma la festa, a la llibertat sexual imaginada per uns dies. Són nous trets que hem d'afegir, doncs, a les anteriors referències. El carnaval s'està fent gran? Encara no ho sabem. Continuem disposant de massa poques notícies. Ara bé, comença a existir algun indici que ens pot fer sospitar.

Efectivament, quan el 17 de gener de 1914 l'Ajuntament de Roses estipulà quins havien d'ésser els espectacles públics –cinematògraf, balls públics de saló i concerts– que havien de satisfer els arbitris municipals i l'import que s'havien de pagar, es grava amb dues pessetes "*...los bailes públicos que se den en tiempo de carnaval tambien por cada día...*", exactament el doble que qualsevol altre funció normal. Sembla que el carnaval és una manifestació prou important per ésser gravat amb una taxa superior a la de la resta d'espectacles locals. Més festa, més impostos. La lògica econòmica no deixa lloc a dubte. Sembla apuntar-se una tendència: el carnaval s'està articulant com una festa ineludible en el calendari rosinc. Un episodi molt significatiu s'esdevé el 1939, l'any de la desfeta definitiva del règim democràtic republicà. Una Comissió Gestora franquista que s'amagava darrera una vacil·lant Societat Recreativa Unió Fraternal, encara no legalitzada, intentava celebrar el carnaval, des del mateix any 1939, almenys si hom té en compte l'enèrgic telegrama enviat pel governador civil, Antonio Federico de Correa Veglison, a l'Ajuntament de Roses: "*Como llegan hasta mi noticias por las que se deduce que en esa localidad se pretende celebrar bailes y fiestas de carnaval, recuérdole [la] circular [de] este Gobierno...por la que [el] Excmo Sr. Ministro [de] Gobernación mantiene [la] suspensión absoluta [de] dichas fiestas, quedando por tanto prohibidas rigurosamente no sólo [los] actos que acostumbraban celebrarse [en la] vía pública, sino tambien fiestas [de] sociedad o de empresa, de modo que los expresados días pasen desapercibidos...*". Sembla evident, en primer lloc, que Roses es disposava, des del mateix 1939, a celebrar el carnaval, com venia fent tradicionalment; però també sembla clara la implicació de la SUF en el desenvolupament dels actes d'aquesta festa. En aquest sentit, l'Ajuntament recordava, el març de 1941, al president de la SUF que els espectacles públics "*...deberan terminar a las doce en punto de la media noche, sin que a esta hora pueda quedar público dentro del local...*", una advertència que, molt probablement, cal relacionar també amb la celebració del carnaval. En aquest difícil context polític la celebració de les festes de carnestoltes esdevé un símptoma clar de la seva potència social. Ni les ferides de la Guerra Civil, ni la repressió política que s'abatia sobre el país pogueren aturar l'impuls comunitari per celebrar una festa incardinada en l'essència de la població.

Aquesta creixent transcendència del carnaval no ha de fer perdre de vista que la festa grossa local continuava essent la Festa Major, a l'agost, que esdevenia anualment el punt de trobada per a tots els ciutadans de Roses. L'Ajuntament hi dedicava els majors esforços econòmics per disposar de bones cobles, per netejar la plaça, per organitzar tots els actes paral·lels amb el màxim de lluïment possible. En comparació, el carnaval se situava clarament en un segon pla. Tanmateix, les transformacions econòmiques i socials iniciades els anys 60 amb l'arribada del turisme de masses, invertiren la correlació de forces. Davant la impossibilitat dels ciutadans de Roses de fruit dels actes de la Festa Major, s'anà imposant una festa alternativa, a l'hivern, que pogués ocupar la funció comunitària d'aplegar el veïnat al voltant d'una festa. No calgué inventar-la, no calgué recórrer a un sant de recanvi: la festa ja existia i tenia, a més, una tradició històrica prou consolidada. Era el carnaval. D'aleshores ençà, el carnaval de Roses ha complert progressivament les funcions que desenvolupava la Festa Major i s'assegurava, així, l'entrada al complex essencialista de la població. Roses és carnaval, el carnaval és Roses.

En definitiva, s'ha intentat demostrar l'existència d'una llarga tradició carnalera a Roses, almenys des dels inicis del segle XVII, des de 1616, a partir de les escadusseres notícies que s'han pogut aplegar. De ben segur que amb el temps i la inversió en recerca necessària n'apareixeran moltes altres. Tanmateix, és aviat per afirmar el caràcter especial i rellevant de les festes de carnestoltes abans del procés de substitució de les funcions comunitàries exercides per la Festa Major d'estiu pel carnaval. No cal descartar cap hipòtesi, però primer caldrà fer la feina fosca i desagradada de treballar a fons els arxius.

Josep Maria Barris i Ruset

Arxiver Municipal